

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

Карби Оповідання

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

КАРБИ

У пригорщі брав би тото зелене село, леліав би, як дрібненьку запашну отаву, гладив би, як паву.

Дивіть, хитається межі горами, гей дубова колиска у віночку, чічки розкидає.

Хотів би тоті чічки позбирати, вітрові не дати, в садочку посадити. Та скільки разів рука за ними посягне, стільки разів мерця підіймає.

Сухі, надмогильні квітки на цминтарних, струпішілих хрестах.

А хоч би їх позліткою золотити, не повеселіють.

А хоч би їх рососою росити, не покрасніють.

Лиш би їх до серця тулити, лиш би ними серце кривавити.

Най би раз сонце на каміннім вершку сіло, най би на тото село подивилося.

Студені, чорні долоні його обтулять, німі лица його стривожать. Хмарами його обсотають, ожеледдю зажедедять.

У пазуху ховав би тоті хмари, коло серця їх грів би.

Коби влазилися, коби серця не розмняцкали!

Плачі горами стеляться, дугами гори уперізують. Буйні вітри ними граються. Тут були, тут нема: співанки жалібні. Зоря рососою їх змиває, гей мід співає.

Таке село тихоньке, таке зарошене!

Деревище у мокрій ямі межі німими могилами.

Ану, беріте та голубіте його, ану, пестіть та обіймайте!
Лиш варуйте серце, бо воно вам серце покервавить, гли-
боко покарбує.

I

Дьидя гримав кулаком у стіл і погрожував Петрикові, що його утопить, бо пустий, бо хоче багато їсти.

Петрик ховався дідові під приділок і шепотів синіми губ-
ками, що не боїться дьиді, бо піде з дідом.

На те дьидя м'якнув і відпустив його дідові:

— Хоть беріт 'го у пазуху, а хоть у торбину, я вам не бо-
роню. Віна мені не дали-сте, чим їх нагодую?

Дідові руки дрожали, як Петрика гладили:

— Не журітси, небожета, тото чемний онука, буде мене
слухати, буде бабі помагати.

А неня плакала.

Під гору взяв дід внука на коркоші, аби не покотився на
долину, як яблуко. Баба стояла вже навперед хати і визири-
ла годованця.

— Ходи 'д бабі, Петрику, ходи борше, лиши діда!

Відтак завела його у хату та й денцівку дала й казала, що
буде на припічку спати ніжками до печі. А дід казав, що ку-
пить йому велику сопівку на вісім пальців.

— Та й бриль касьтровий тобі куплю, а баба павами об-
тиччит!

Петрик роздивлювався по хаті і бачив образи, стіл, гряд-
ки й полиці тоті самі, що в дьиді. Лиш комин був інший: каф-
льовий, мальований. Дід посадив його на коліна і уважав, аби
в печі горшки не позбігали. Показував пальцями мальова-
них стрільців на комині та й розказував, як вони татарів та
багачів різали, смолою обкапували. І обіцював, що справить
йому пушку і топорець зробить.

Десь так через тиждень прийшла неня відізнати, що її ди-
тина робить. А Петрик такий біленький, такий вичесаний,

гей голубець. Розповідав нені, як йому добре у діда. Хвалився, що разом з дідом і бабою на лавиці обідає і разом вечеряє. Показував сопівку, і постільці дублені, та онучки черлені та й питався нені, чи вже великий, чи не міг би татарів та багачів стріляти, як оті стрільці на комині.

Та й дід і баба його хвалили, а неня радувалася.

На храм вуйни і вуйки з чужих сіл посходилися. Петрикові обарінки давали, називали чемним легінем.

— Файного, діду, онуку маєте, коби здоров був!

— Тото у мене господар, діда ввечір роззуває, люльку дідові запікає.

— Ой ні, то бабина дитина, мені горшки сокотит, з окропу пінку збирає.

Хлоп'яче біде личко рум'янилося і ховалося за бабину опинку.

— Шо поцтиве, а шо мудре, най си текне. Я вже не раз кажу бабі: коби ше нам люди не наврочили нашого парубка!

— Нівроку, нівроку!

— А йди-ста, Петрику!

— Йди, небоже, поцулуй вуйну в руку.

— Файно, рости великий!

— А цесу вуйну, а цесу? А тепер вуйків. Кажу вам, така дитина, що аж!

По харчунку дід дальше веселив гостей своїм внуком.

Петрик ще ніколи не бачив тільки незнайомих очей, щоби на нього дивилися. Обминав їх, як вогнисте проміння, від котрого паленів і розтоплювався. Вуйни досягали його руками і гладили, як біле курятко, аби зі собою освоїти. Але він, як слиж, висувався з-під долонь і утікав під стіл та й заслонювався звисаючою скатертию. Тоді усі хвали переходили на легкі докори, а з годного легіня робилася бабина дитина. Бабине приговорювання не могло його вигулити з дучки, аж доки дід не сів на порозі і не заграв гуцулки в сопівку.

— А тепер дід тобі каже, аби-с йшов гайдука данцувати, най вуйки та вуйни видють!

На дідове слово хлопець несміливо попід боки брався, підскакував і присідав навприсядки, плескав землю ручками.

— Гей-гоп, гопачя!

— Йкий данцівник годний!

Худокосте, захмарене дідове лице ясніло під сивим, гей вишневий цвіт, волоссям, а його веселість перелітала і на лица усіх гостей. Вуйни розбезпечувались і підспівували довгими, крутими голосами, а вуйки підтуптували ногами. Та коли данцівник відтанцював своє, дід заводив такої жалібної, що усі гості надолину голови спускали, як птахи, дощем зіпрані, а баба глибоко зітхала. Петрик піснів на вид покорченої і засумованої старині і, як кіт, крадьки надслухував, бо хотів дізнатися, хто тому винен. Але не міг дослухатися свого, бо стариня падькалася та нарікала на тяжкі роки, а дід згадував вправді давні, ліпші часи та кривдувався на теперішні так, як кожного вечора перед бабою кривдується. Руки собі заломлював і казав, що уся Гуцулія на старців переходить. Аж як прийшла бесіда про дідового зятя і доньку та про їх діточок, вхопив Петрика туск за серце і витиснув наверх сльози, як росу на голубих чічках.

Небагато хибувало до того, щоби наголос був не розплакався, але баба погрожувала йому, що відведе назад до дьиді і що там дадуть йому чиколонки їсти. Та й тим діточий плач загатила, туск у серці потановила. А гості казали йому соромитися за таке м'яке діточе серце.

— Поки-с у діда, то не плач, небоже, ше тот чес не прийшов на тебе!

На Великдень баба убрала Петрика, як паву, і провадила з дідом до дьиді у гості. По дорозі писанки з пазухи виймала, людським дітям за простибі роздавала.

— А ек ми, Петрику, загинемо, то ти будеш за дідову та й бабину душу давати, будемо менше карбів мати.

Петрик не раз уже бачив у селі похорони, чув голосні, жалібні плачі, а вкупі з ними й бесіду про карби, котрих навіть старші люди лякалися і на яких згадку сумно зітхали,

як перед чорною зловіщою тучею або чумою жахалися. У його хлоп'ячій уяві виступали ті карби темними, неясними, страшними ворогами його старині, вуйків, і тіток, і усього великого села.

— Не бійтеси, дідику та й бабко, ек купите мені стрільбу, то я тоті карби вистрілею шо до лаби!

II

Сталося так, що дід не дждався помочі із свого внука. Як лишень Петрик виходив свої роки до школи, поховали діда, а дьдя забрав сина від баби і передав у чужі руки, у місто до школи.

— Коли-с не гарен робити, то газдов не будеш, письма бериси!

От так, як би буря зірвалася і з рісного, зеленого саду відчїмхала молоденьку галузочку у ярі та й у млаку межи лози загнала.

Як би на тому місці велика, кєрвава рана лишилася і передїлювала одно життя і одно тіло на дві нерівні часті.

Намагався той біль переболіти, тоту рану загоїти.

Гнувся додолу, як лоза від вітру, мовчав, як маленький грїб, а очима крадьки папоротиного цвіту шукав.

Болю не переболів, рани не загоїв.

Тріпався, як птах у клітці, і ще дужче калічився. Обезсилений падав і дивився на відтяте життя, на молодість яснокрилу та й, як злодій, до свого села перекрадався.

Бачив леваду, могилами укриту, червоною луною забегрену; чув жасні стони карбованих кістяків голих, пізнавав їх і плакав.

Здригався і прокидався зі зболеним, карбованим серцем.

Сам себе не пізнавав у панськїм плахтю, і люди його не пізнавали.

Соромився кожного кроку й утікав від людей. А на ферїї прилітав Петрик додому.

Баба з радощів у долоні сплескувала, до нені говорила:
— Ти у бога шіслива, шо таку дитину маєш! Аді йкий пишний, панцке лице має!

А як Петрик у неділю стояв у церкві коло дяківського крилоса, то баба його очима пасла та усім кумам у бабинці за нього шепотом розповідала.

— То на світі поцтива дитина, у великих школах учьєи-си, мене у руку цулує. Так письма береси, шо паничів учьит і старині грейцір посилає. То велику голову має!

А як куми звели до того бесіду, шо він головою не вдався ані у свого дьидю, ані у неню, лиш таки в свою бабу, то вона не могла з радощів говорити і хіба потакувала головою та й обома сивобровими очима мірила Петрикову голову.

Ѓазди обступали Петрика і вишитувалися його про всячину, а баба зараз десь збоку ставала і помагала внукові відповідати на завдані питання.

— Тото, любетка, не наша голова до такого розуму, ей де!.. тото очима траба би їсти.

Бадіки хотіли її приперти, аби так хлопця не перехвалювала, але баба сіпала Петрика за рукав і кликала додому, а бадікам не давалася переговорити.

— Нас хоть би у тіме хто гупав, то нічо не вигупає, ой не вигупає, любетка!

На танці легіні брали Петрика межі себе, називали стриженим урльопником і просили, аби танцював польки. Дівчата підсмішкувалися, здвигали плечима, із стрижаком танцювати соромились.

— А де твої, Петрику, пави?

— Де топорець карбований?

— Де твоя стрільба, Петрику?

Аж баба не втерпіла, ганьбити їх мусила.

— Ніби він на вас дивитси, ніби ви против него? Ше таку приведе біленьку паню, шо будете єї в руку цулувати. Якої нужди шкіритеси?

Дівчата ще дужче сміялися, бабині слова на кпи брали. Лиш чорнобрива Калина Несторієва не відзивалася, жалем серце обсотувала, сумом твар запишнювала.

Отік нагадувала собі, як з Петриком вівці пасла, співанки співала, прошивки йому вишивала, на свят-вечір оріхами частувала.

Отік ловила тоті слова, котрими колись Петрикова баба до неї лебеділа, своєю невісткою називала. Наче за мерцем, за Петриком банувала.

По слотливім тижні баба веріткою накривалася, із внуком у ліс гриби збирати вибиралася.

Бродили травами обое, по коліна зарошені. Глипали через окіп у камеру і бачили гриби, як густу розсаду. Переступили і збирали.

Надійшов злісний. Розкричався на бабу, відобрав кошіль і вхопив за верітку. Баба спирала і відпрошувалася, як дитина.

Злісний трутив її так, що вона упала. Петрикові лють бесіду відобрала, стояв, як свічка. Злісний глянув на нього і, кидаючи кошіль та й верітку, усміхнувся:

— Встидзь сее, пан, зе старов хлопков гжиби збіраць, пан гімназияста!¹

І пішов далі.

Баба приходила до себе й радувалася верітці та й кошелєві, начеб дістала їх в дарунку від злісного, а рівночасно билася в груди і йойкалася та нарікала сама на себе, що один карб більше заробила.

А Петрик чув, як в його серце новий карб врзувався.

III

Ще листечко з дерев не попадало, ще багацька бараболя у купинах не дійшла, ще коноплі у мочулах не вимочились, як Петрикова баба забагла умирати.

¹ Соромся, пане, з старою мужичкою гриби збирати, пане гімназист! (Пол.)

ЗМІСТ

КАРБИ	3
Карби	5
Дід	15
Раз мати родила	18
Святий Николай у гарті	29
Хіба даруймо воду!	34
«Грушка»	41
Злодія зловили	46
Лік	52
Бабин хід	57
Зведениця	60
Основини	62
Більмо	72
Горнець	85
Чічка	87
На боже	93
СЕЛО ЗА ВІЙНИ	97
Село потерпає	99
Перші стріли	102
Поменник	111
Бодай їм путь пропала!	130

Зрадник	150
Після бою (Фрагмент)	156
Село вигибає	159
ПОСВЯТИ ВАСИЛЕВІ СТЕФАНИКУ	175
Добрий вечір, пане-брате!.. (Етюд, відчитаний на літературному вечорі в честь товариша Василя Стефаника)	177
Желання	185
Його кров	186
Під осінь	190
Стефаникові мужики	191
Пояснення діалектних та рідковживаних слів	192